

3 oktober 2021, week van de Eenzaamheid

Gemeente,

We zitten midden in de week van de Eenzaamheid.

In de grond is ieder mens eenzaam.

Dat heeft te maken met wat existentiële eenzaamheid heet: dat er niemand is die precies is zoals jij. En dat zorgt ervoor dat je op een bepaalde manier altijd eenzaam bent. Er is niemand in wie je je volkomen en helemaal kunt herkennen.

Er is niemand die jou compleet kan begrijpen of doorgronden.

De andere kant van deze existentiële eenzaamheid is dat je uniek bent in deze wereld.

Wat jij kunt toevoegen, wat jij in huis hebt, dat kan niemand anders op die manier.

De week van de Eenzaamheid richt zich meer op hoe eenzaamheid er in de dagelijkse praktijk uitziet.

Daarin worden twee typen onderscheiden.

De eerste is sociale eenzaamheid.

Daarmee wordt bedoeld dat er weinig contacten zijn met anderen, dat er een minimaal netwerk om iemand heen is. Op deze groep richten zich dan ook veel activiteiten om eenzaamheid tegen te gaan: met iemand een kopje koffie gaan drinken, samen iets ondernemen, enz.

Het andere type wordt emotionele eenzaamheid genoemd.

Hierbij gaat het niet om het aantal contacten dat je hebt, maar de kwaliteit ervan.

Vaak wordt deze term ook gebruikt bij het gemis van een hechte, intieme band met één andere persoon, bijvoorbeeld als de levenspartner is overleden.

Wat maakt dan nou precies dat iemand zich eenzaam gaat voelen?

Ten diepste heeft het steeds te maken met je niet gezien weten.

Je niet gehoord voelen, begrepen, bevestigd zelfs.

Dat je het gevoel hebt dat je er niet toe doet, dat niemand blij met je is, dat niemand het belangrijk vindt om jou op te zoeken, jou om raad te vragen, met jou iets te delen, gewoon omdat jij het bent.

Dit maakt het meteen complex, want in allerlei kleine en grote situaties speelt dit aspect een rol.

Daardoor gaat eenzaamheid vaak schuil onder allerlei andere emoties.

Zo onderscheidt emeritus professor Andries Baart tien vormen van eenzaamheid.

Ze hebben allemaal de naam van een andere emotie, maar ten diepste gaat onder al die vormen eenzaamheid schuil. Ik loop ze kort langs:

Eenzaam (in een pure vorm): iemand heeft een gebrek aan betekenisvolle anderen.

Geïsoleerd: iemand ziet niemand.

Verlaten: iemand voelt zich in de steek gelaten.

Beknot: iemand wordt alleen lichamelijk in leven gehouden.

Ingekeerd: iemand is geïmplodeerd en verzonken in verlies.

Verveeld: iemand verveelt zich kapot.

Stuurloos: iemand kan zijn gepieker niet stoppen en draait door.

Ongehoord: iemand wordt niet gehoord en de gruwelijkheden die hij/zij onderging kennen geen getuigen.

Gegijzeld: iemand wordt onterecht opgesloten op verdenking van fraude en als paria opgejaagd.

Verloren: iemand voelt zich overbodig en oninteressant voor (overheids)beleid.

Ook in de schriftlezingen van vandaag is eenzaamheid niet in direct herkenbaar.

Het ging in de voorbereiding zelfs omgekeerd: deze lezingen staan gewoon op het leesrooster.

Pas gaandeweg dacht ik: maar in beide schriftlezingen is eigenlijk sprake van eenzaamheid. En is eenzaamheid misschien zelfs wel de drijfveer geweest die de betreffende mensen tot hun keuzes brachten.

Laten we eerst eens kijken naar het verhaal van de overspelige vrouw.

Uit het bijbelverhaal komt een vrouw naar voren voor wie geen enkel begrip is, die al is veroordeeld zonder dat ze er zelf iets over te zeggen heeft.

Eenzaam staat ze daar tussen al die mannen die iets van haar vinden.

We horen niet eens haar naam. Jezus laat geen oordeel blijken, maar een luisterend oor heeft hij ook niet voor haar.

Hij geeft haar gelukkig wel ruimte door haar haar eigen verantwoordelijkheid terug te geven.

Michel van der Plas schreef een prachtig gedicht over deze vrouw.

Een aangrijpend gedicht ook, de eenzaamheid wordt steeds voelbaarder.

In een oplopende spanning wordt steeds duidelijker hoe eenzaamheid vervlochten kan zijn met allerlei andere emoties, en door allerlei situaties in het leven heen.

Het is een wat langer gedicht, en voor wat het verhaal van de overspelige vrouw betreft laat ik het bij deze indringende impressie.

De overspelige vrouw.

Laat me uitpraten alstublieft, en spaar me uw ogen.
Nu geen jakhals meer jouwt, laat me uitpraten. Toen moest ik zwijgen
tot uw hoge woord eruit kwam. Vandaag kan ik rechtstaan
(dus spaar me uw ogen) in wat me nog rest van mijn eer.
O Heer, ik heb alles gedaan: ik ben gegaan en
ik zondig niet meer.

Ik maak het goed. U hoeft het me niet te vragen,
er wordt nooit meer over gepraat. En kijk deze ring eens.
We maken in het najaar een boottocht naar Kreta.
Ik weet niet waaraan ik zoveel goedheid verdien.
U hoeft me niets te vragen: de vriend van vroeger
heb ik nooit meer gezien.

Ik weet ook niet wat ik kom doen, ik mag niet klagen.
We maken het goed. We slapen weer samen en zwijgen.
Ik mag niet klagen. Ik kom met zijn kus op mijn voorhoofd.
Niemand heeft me veroordeeld; zelfs hij niet. We slapen dus
weer samen en dagelijks word ik vergeven en vergeten
met deze kus.

Ik klaag niet. Ik heb een haar. Daar recht zich de schaduw,
zo net en precies als de cijfers onder zijn handen.
En zo rustig, alleen maar een kuchje af en toe. Ik heb nog
een hond die ik 's avonds kan uitlaten, biddend om wind,
en ik heb nog een bed waar ik rust en mij recht als de voornacht weer snurkend
begint.

Ik ben niet veroordeeld. De zondagen zijn het ergst, Heer.
Dan kan ik het best in mijn nieuwe trouw geloven.
Dan zie ik het vaakst de bleke vrouw in de spiegel,
en dat is het ergst, Heer. De vlam zien beven van vrees
dat haar eind nabij is, de bleekheid zien slapen waarin ik
mijn nederlaag lees.

En soms als de schaduw op reis is verschijnt op de muren
de afgezworen naam en ik voel op mijn schouders
de vaste, verboden handen. O waar is mijn ring dan?
Dan beef ik en buk me om niets meer te voelen en te zien,
en schrijf in het stof op de vloer, zo maar letters, een afscheid,
mijn oordeel misschien.

Ik geloof dat ik slaap. Als ik wakker word zal het te laat zijn:
dan wandel ik zonder honger en zonder heimwee
in lanen van mist. O Heer. Ik geloof dat ik dood ben.
En als ik verrijs zal ik zonder geslacht zijn en doof.
Dan zal ik moeten zweven. Het is ontzettend.
O Heer, ik geloof.

Ik geloof dat ik nooit meer mag haten en dat ik moet slapen.
Ik kan niet meer klagen, ik heb een hond en een schaduw.
Is het laf naar het eind te verlangen: een vuur in mijn voorhoofd?
O schrijf nog één keer in het stof, maar nu leesbaar: een plan
voor een tocht door een storm van liefde naar waar ik uw ogen
liefhebben kan.

In de schriftlezing uit het Oude Testament gaat er veel eenzaamheid schuil onder
boosheid.

Het regent in deze hele episode van de boze mensen en een boze God.

Het volk is boos op Mozes, Mozes is weer boos op het volk en op Aäron, God is boos
op het volk.

Maar de aanleiding is dat het volk zich in de steek gelaten voelde.

Ze hadden misschien meer vertrouwen moeten hebben in Mozes of in God, of in
Aäron.

Hoe het ook zij, dat hadden ze niet.

Ze voelden zich verlaten, voelden de behoefte aan leiding.

Ze voelden zich eenzaam, in de steek gelaten.

Alsof niemand meer naar hen omkeek.

Alsof ze er niet toe deden, niet meer belangrijk waren in de ogen van Mozes of van God.

En wellicht gold hetzelfde voor Mozes en voor God: door het gouden kalf lijkt het alsof Mozes en God er niet meer toe doen, alsof ze niet belangrijk meer zijn.

Ook zij voelen zich niet gezien, in de steek gelaten.

Wat er gebeurt nu Mozes voor de tweede keer boven op de berg staat, is opmerkelijk.

Veel dingen gaan heel anders dan anders.

Geen donder, bliksem en hoorngeschal als God op de berg verschijnt, maar stilte.

Geen beschouwend verhaal, maar een intieme ontmoeting, waarbij zowel Mozes als God zichzelf laten kennen.

Mozes durft zijn verlangen te delen: mag ik jouw heerlijkheid, jouw pracht zien?

Misschien vraagt hij eigenlijk: mag ik jou zien?

En de Eeuwige gaat daarop in. In vers 5 staat zelfs: de Eeuwige ging bij Mozes staan.

Daarna staat er: de Eeuwige ging hem voorbij.

Terwijl dat gebeurt, klinkt de stem van de Eeuwige: ik ben een barmhartige en genadige God, geduldig, groot in liefde en trouw.

Meteen daarop vraagt Mozes: wees zo goed en trek met ons mee.

Dat wij gaan en dat U dan met ons meegaat.

Want zonder barmhartigheid, genade, geduld en veel liefde en trouw vereenzamen wij, voelen we ons in de steek gelaten, voelen we ons niet gezien.

De Eeuwige antwoordt daarop dat hij een verbond wil sluiten.

Het geheel doet sterk denken aan het slot van het gedicht:

O schrijf nog één keer in het stof, maar nu leesbaar: een plan
voor een tocht door een storm van liefde naar waar ik uw ogen
liefhebben kan.

Eenzaamheid vraagt, schreeuwt erom gezien te worden.

Het is wat Mozes aan de Eeuwige vraagt: mag ik je zien, met alle liefde en aandacht die in je is?

In het kader van het thema van vandaag lees ik daarin het belang van onze verbondenheid met dat krachtenveld van liefde, trouw en aandacht.

Het verhaal van de Eeuwige die naast Mozes gaat staan vind ik een indrukwekkend beeld. Het laat zien dat er naast existentiële eenzaamheid nog iets anders een wezenlijk deel is van ons bestaan.

Namelijk onze mogelijkheid tot liefhebben, tot barmhartigheid en solidariteit.

Naast eenzaamheid is het heilig krachtenveld van leven, liefde en licht in ons allemaal aanwezig.

Die bron wordt ook wel genoemd: Ga maar, en Ik zal met je gaan.

Amen.